

Stefan Artymowski

Wspomnienia z internowania

Niepodległość i Pamięć 24/2 (58), 316-318

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefan Artymowski

Wspomnienia z internowania

Badając historię żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych zazwyczaj patrzymy z punktu widzenia makrohistorii, pomijając tym samym optykę mikrohistorii, tj. spojrzenia na problemy codzienne pojedynczego żołnierza czy oficera. Znakomitym przykładem analizy szeroko pojmowanych wydarzeń historycznych na przykładzie losów pojedynczego człowieka jest publikacja wspomnień Władysława Krzyściaka, żołnierza I wojny światowej, wojny z Rosją bolszewicką, następnie walk we wrześniu 1939 roku, przede wszystkim zaś oficera 2. Dywizji Strzelców Pieszych (dalej: 2. DSP) we Francji.

Wśród wojennej nawałnicy. Wspomnienia oficera z lat 1939–1945 opatrzone zostały przez Wojciecha Krupę wstępem, opracowane zaś przez zespół pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach: Łukasza Borkowskiego, Adama Kondrackiego, Wojciecha Krupę i Jarosława Łabowicza. Wspomnienia – a więc dzieło tworzone z perspektywy – napisane zostały w latach 70. XX wieku. Profesjonalna edycja znacząco podnosi wartość badawczą publikacji, dzięki edycji i krytycznemu opracowaniu źródła, ale także bogatemu materiałowi ikonograficznemu.

Wspomnienia Władysława Krzyściaka mają wyjątkową wartość. Ich autor był zawodowym oficerem, a więc jego spostrzeżenia czynione były z szerszej perspektywy, miał też znacznie większe doświadczenie od przeciętnego żołnierza, umożliwiające mu ocenę otaczającej go rzeczywistości. Jak podkreślał Wojciech Krupa:

Władysław Krzyściak należał do pokolenia tych Polaków, którzy w XX wieku dwukrotnie stawali z bronią w rękę, by walczyć o niepodległość kraju – najpierw

w latach 1918–1921 o odzyskanie niepodległości po 123 latach zaborów, a następnie w obronie odzyskanej wolności podczas II wojny światowej (s. 9).

Warto odnotować, że Krzyściak był także żołnierzem armii austro-węgierskiej. To z jej szeregów bezpośrednio zgłosił się 2 listopada 1918 roku do formowanych, z inicjatywy Polskiej Organizacji Wojskowej, formacji zbrojnych w Galicji, skąd skierowany został bezpośrednio na front ukraiński. Wówczas to związał się z artylerią, służąc w pociągu pancernym „Smok”, następnie „Gromobój” i finalnie „Gen. Iwaszkiewicz”. Następnie, w czasach II Rzeczypospolitej służył w 8. pułku artylerii polowej w Płocku (przemianowanym następnie na pułk artylerii lekkiej) i 21. pułku artylerii lekkiej (dalej: pal) w Bielsku. Z tą ostatnią jednostką przyszło mu przejść we wrześniu 1939 roku szlak bojowy.

Krzyściak wstąpił do Wojska Polskiego w stopniu szeregowego, już w 1924 roku otrzymał awans na porucznika, a w 1931 roku na kapitana. Jego przełożeni wysoko cenili jego „zalety osobiste, podkreślano, że był oficerem o wyrobionym charakterze, taktownym, inteligentnym, stanowczym w stosunku do podwładnych, zdolnym organizatorem i instruktorem” (s. 19). Jednocześnie Krzyściak wielokrotnie chorował na płuca, co powodowało jego liczne absencje zdrowotne i działało na niekorzyść kariery wojskowej. W 1934 roku zawarł związek małżeński z Heleną Kasperską.

Wspomnienia poświęcone są zasadniczo okresowi drugiej wojny światowej. W wojnie obronnej Polski Krzyściak wziął udział w walkach z Niemcami na stanowisku dowódcy II dyonu artylerii 21. pal, który wchodził w skład armii „Kraków” w Grupie Operacyjnej (dalej: GO) „Bielsko” (przemianowanej na GO „Boruta”). 20 września kapitan dostał się do niewoli niemieckiej, z której wkrótce uciekł i poprzez Węgry 30 marca 1940 roku przedostał się do Francji, do formujących się oddziałów polskich. Krzyściak po weryfikacji został przydzielony do 2. Dywizji Strzelców Pieszych, do sztabu artylerii dywizyjnej (2. DSP tworzona wg reguł francuskich, różnych od reguł WP, miała własną artylerię). Wraz z tą jednostką uczestniczył w kampanii francuskiej, zakończeniem której było wycofanie się 2. DSP do Szwajcarii, gdzie jednostka ta została internowana do 1945 roku.

Wspomnienia poświęcone okresowi internowania kapitana Władysława Krzyściaka w Szwajcarii mają wyjątkowy walor badawczy. O ile losy walk jednostek polskich w Polsce w 1939 roku oraz we Francji w 1940 roku są dosyć dobrze i powszechnie znane, o tyle szczegółowy opis warunków

internowania żołnierzy polskich w Szwajcarii jest mniej znany. Opis realiów panujących podczas internowania, relacji międzyludzkich, złych warunków lub ich polepszenia w kolejnych latach, wykorzystywanie polskich żołnierzy jako taniej siły roboczej, działalność edukacyjna i kulturalna wśród internowanych czy groźba agresji Niemiec na Szwajcarię, znajdują odzwierciedlenie we wspomnieniach Krzyściaka. Za szczególnie cenny należy uznać opis działalności wewnątrz obozów internowania – kulturalnej, oświatowej i szkolnej – oraz relacji pomiędzy żołnierzami polskimi a miejscową ludnością, władzami cywilnymi i wojskowymi Szwajcarii. Publikacja zdecydowanie uzupełnia obecną wiedzę badaczy na ten temat, dodatkowo stwarzając możliwość popularyzacji zagadnienia wśród osób zainteresowanych historią jako dziedziną nauk.

Publikacja *Wśród wojennej nawałnicy. Wspomnienia oficera z lat 1939–1945* zawiera obszerną bibliografię obejmującą archiwa, źródła drukowane, wspomnienia, opracowania i artykuły oraz zasoby internetowe. Dla czytelnika nieobezanego z tematem niezmiernie pomocny okaże się wstęp, wykaz skrótów oraz kilkaset zdjęć ze zbiorów rodziny autora wspomnień i archiwów krajowych oraz zagranicznych. Podstawowym elementem nadającym tym wspomnieniom walor poznawczy jest indeks nazwisk i nazw geograficznych. Niewątpliwie wartości książki dodają załączone trzy mapy: bitwy pod Krzywaczką z 5 września 1939 roku oraz bitwy pod Clos du Doubs z 18 i 19 czerwca 1940 roku.

Wspomnienia Władysława Krzyściaka *Wśród wojennej nawałnicy. Wspomnienia oficera z lat 1939–1945* należy uznać za publikację wartą przeczytania i wykorzystania w pracy badawczej. Jest to niewątpliwa zasługa rodziny autora oraz pracowników OBUIAD IPN w Katowicach. Rzetelne opracowanie wspomnień, opatrzenie ich odpowiednim aparatem krytycznym oraz uzupełnienie materiałem ikonograficznym powoduje, iż publikacja ta zasługuje na szczególne wyróżnienie jako staranne dzieło edytorskie, mogące być wzorem edycji źródeł.

Stefan Artymowski

Władysław Krzyściak, *Wśród wojennej nawałnicy. Wspomnienia oficera z lat 1939–1945*, oprac. Łukasz Borkowski, Adam Kondracki, Wojciech Krupa, Jarosław Łabowicz, wstęp: Wojciech Krupa, Katowice 2014, ss. 510.